

УДК 336.2:331.5

JEL Classification: H24, J21, J24

DOI: <http://doi.org/10.34025/2310-8185-2026-1.101.06>

Віталій Письменний, д. е. н., доцент,
<https://orcid.org/0000-0001-7852-3627>

Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя, м. Тернопіль

ОПОДАТКУВАННЯ ТРУДОВИХ ДОХОДІВ НА СТАРТІ КАР'ЄРИ: СТУДЕНТСЬКА ЗАЙНЯТІСТЬ ЯК РАННІЙ ІНДИКАТОР ФІСКАЛЬНОГО РОЗРИВУ

Анотація

Актуальність. В умовах трансформації ринку праці та посилення фіскального тиску в Україні податкова система продовжує ігнорувати вікову диференціацію платників податків, розглядаючи студентську молодь як універсальний суб'єкт оподаткування. Це створює інституційну асиметрію, за якої молодь несе повну фіскальну відповідальність на старті кар'єри при відсутності негайних соціальних вигод, що стимулює перехід у неформальний сектор. Війна загострила ці дисбаланси, перетворивши студентську неофіційну зайнятість з соціологічного феномену на макроекономічний чинник формування системного фіскального розриву.

Мета дослідження. Стаття має на меті аналіз особливостей оподаткування трудових доходів студентів в Україні, визначення їхньої ролі у формуванні фіскального розриву в умовах поширення неофіційної зайнятості, обґрунтування пропозицій щодо адаптації податкових інструментів до специфіки ринку праці.

Методологія. У роботі використано комплексний підхід, що поєднує оцінку результатів опитування щодо студентської зайнятості та визначення параметрів поведінкової еластичності молоді стосовно податкових стимулів, аналіз динаміки надходжень податку на доходи фізичних осіб, військового збору та єдиного соціального внеску для реконструкції макрофіскальної траєкторії в умовах воєнного стану, розробку концептуальних засад впровадження спеціальних податкових режимів і механізмів стимулювання роботодавців для інституційної легалізації першого робочого місця.

Результати. У ході дослідження встановлено домінування неформальних і напівформальних моделей зайнятості серед студентства, що свідчить про глибоку деформацію молодіжного сегмента ринку праці. Доведено, що чинна податкова архітектура виконує роль «селективного фільтра», який через уніфікацію фіскального навантаження створює високі бар'єри для входу в легальне правове поле, виштовхуючи молодь у «тіньовий» сектор. Обґрунтовано гіпотезу, згідно з якою ранній досвід неформальної праці трансформує студентську зайнятість на інкубатор стійких «тіньових» практик, що згодом масштабуються на подальші етапи

трудового життя, формуючи деструктивні моделі фіскальної поведінки та системні ризики для фінансової стійкості держави.

Практичне значення. Обґрунтовано впровадження спеціального податкового режиму, що включає зниження ставки податку на доходи фізичних осіб для молоді та звільнення роботодавців від сплати єдиного соціального внеску при працевлаштуванні студентів за фахом. Запропоновано інституціоналізацію цифрового статусу «студент-підприємець» у системі «Дія» для автоматизації комплаєнсу та зниження трансакційних витрат.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові розвідки мають зосередитися на моделюванні фіскального розриву, що формується на ранніх етапах трудового життя, із виокремленням студентської зайнятості як самостійного аналітичного сегмента.

Ключові слова: оподаткування трудових доходів, податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, єдиний соціальний внесок, фіскальний розрив, студентська зайнятість, «тіньовий» ринок праці.

Кількість джерел: 13; кількість рисунків: 5.

Vitalii Pysmennyi, Doctor of Economic Sciences,
Associate Professor,
<https://orcid.org/0000-0001-7852-3627>
Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ternopil

TAXATION OF LABOR INCOME AT THE START OF A CAREER: STUDENT EMPLOYMENT AS AN EARLY INDICATOR OF THE FISCAL GAP

Summary

Against the backdrop of labor market transformation and intensifying fiscal pressure in Ukraine, the taxation system continues to overlook age-based differentiation among taxpayers, treating student youth as a universal taxable subject. This creates an institutional asymmetry where young people bear full fiscal responsibility at the start of their careers without immediate social benefits, thereby incentivizing entry into the informal sector. The war has exacerbated these imbalances, shifting student informal employment from a sociological phenomenon into a macroeconomic factor contributing to a systemic fiscal gap.

Objective. The article aims to analyze the specifics of taxing student labor income in Ukraine, determine its role in forming the fiscal gap amidst widespread informal employment, and substantiate proposals for adapting tax instruments to the specificities of student labor.

The study employs a comprehensive approach integrating: an assessment of survey results regarding student employment to determine behavioral elasticity parameters toward tax incentives; an analysis of revenue trends from personal income tax, military duty, and unified social contribution to reconstruct macro-fiscal

trajectories under martial law; and the development of a conceptual framework for implementing special tax regimes and employer incentives aimed at the institutional legalization of first-time employment.

The study identifies a predominance of informal and semi-formal employment models among students, indicating a profound distortion of the youth labor market segment. It is demonstrated that the current tax architecture acts as a «selective filter» which, through unified fiscal burdens, creates high barriers to entry into the legal framework, pushing youth into the «shadow» sector. The hypothesis is substantiated that early experience in informal labor transforms student employment into an incubator for persistent «shadow» practices that scale into later career stages, forming destructive fiscal behavior patterns and systemic risks to national financial stability.

The study justifies the introduction of a special tax regime, including a reduction in personal income tax rates for youth and exempting employers from unified social contribution payments when hiring students within their field of study. The institutionalization of a digital «student-entrepreneur» status within the «Diia» ecosystem is proposed to automate compliance and reduce transactional costs.

Future scientific inquiries should focus on modeling the fiscal gap formed during the early stages of professional life, isolating student employment as a distinct analytical segment.

Keywords: labor income taxation, personal income tax, military duty, unified social contribution, fiscal gap, student employment, shadow labor market.

Number of sources – 13, number of figures – 5.

Постановка проблеми. З перших років незалежності податкова система України формувалася в умовах пострадянського інституційного вакууму, в якому фіскальна держава функціонувала швидше як механізм вилучення ресурсів, аніж як інструмент суспільного договору. У 1990-х роках податки виконували передусім функцію екстреного наповнення бюджету в умовах гіперінфляції, деіндустріалізації та розриву виробничих ланцюгів. Логіка виживання домінувала над логікою розвитку. Це заклало структурну рису, яка зберігається й дотепер: податкова система мислиться через призму макрофіскальної стабільності, а не через поведінку окремих соціальних груп платників податків. Подальші податкові реформи 2000-х років, зокрема уніфікація ставок і кодифікація законодавства, частково зменшили нормативний хаос, однак не змінили базової філософії системи. Навіть Податковий кодекс України, який декларував спрощення та прозорість, залишився документом, орієнтованим на «усередненого платника». У цій конструкції відсутні життєві

траєкторії, зокрема податкова система не розрізняє період навчання, перший досвід зайнятості, старт кар'єри тощо.

Цікаво, що упродовж багатьох років в Україні не сформувалося поняття молодіжної або студентської податкової політики – ні в законодавчому, ні в стратегічному сенсі. Молодь з'являється в державних документах як об'єкт освітньої, демографічної політики чи політики зайнятості (Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості – 2030», 2025), але майже ніколи – як специфічний фіскальний суб'єкт. Ігнорування вікової або іншої диференціації платників податків є особливо проблемним, адже для молоді контакт з податковою системою відбувається вперше й у найбільш чутливій фазі – на етапі входу на ринок праці. Саме цей первинний досвід визначає, чи сприйматимуться податки в подальшому як нормальний елемент економічної взаємодії з державою, чи як інституційна аномалія, яку раціонально обходити. У цьому контексті показовою є відсутність будь-яких спеціальних режимів оподаткування для студентів, які поєднують навчання з роботою. Фактично держава пропонує їм повний фіскальний пакет дорослого ринку праці: податок на доходи фізичних осіб, військовий збір, а опосередковано – і єдиний соціальний внесок.

Податкова система України є асиметричною щодо ризиків і вигод для молоді. З одного боку, вона містить повну фіскальну відповідальність, а з іншого – відкладені й абстрактні соціальні вигоди у вигляді майбутньої пенсії або соціального захисту, які для студентів часто виглядають гіпотетичними. Як наслідок, податки сприймаються не як елемент солідарності, а як додаткове фінансове навантаження. Це підштовхує молодь не до інтеграції в легальний сектор, а до пошуку неформальних рішень. Війна лише загострила ці структурні дисбаланси. Зростання ролі податкових надходжень від праці в умовах скорочення інших джерел бюджетних доходів зробило фіскальну систему ще жорсткішою. Проте навіть у цій ситуації держава не переглянула підхід до молоді як платника податків. Відсутність вікової диференціації

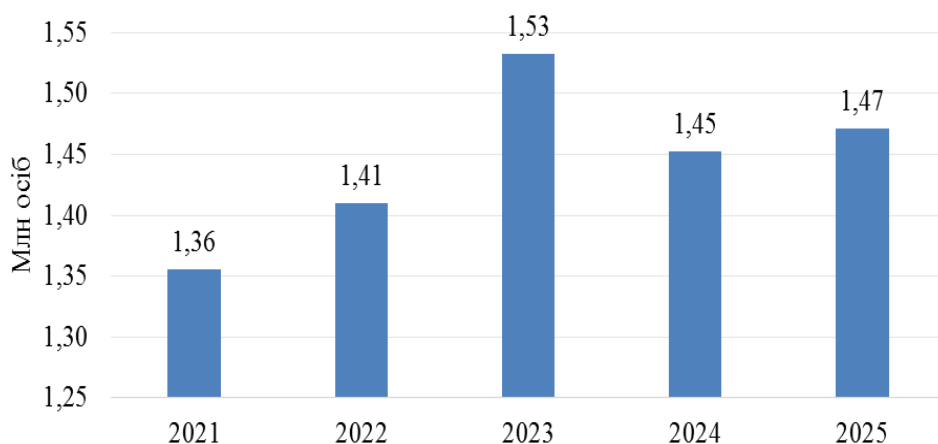
зберігається, створюючи парадокс: бюджет дедалі більше залежить від легальної зайнятості, але ігнорується специфіка входу в неї. Саме на цьому тлі аналіз студентської неофіційної зайнятості перестає бути соціологічною деталлю й перетворюється на певний ключ до розуміння фіскальних розривів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання оподаткування трудових доходів традиційно посідає чільне місце у науковому дискурсі українських вчених, які розглядають його як інструмент регулювання соціально-економічних відносин, наповнення державного та місцевих бюджетів достатніми і стабільними доходами. У працях В. Данилишина (Данилишин та ін., 2021), Д. Деми (Дема та ін., 2025), Л. Демиденка (Демиденко та ін., 2017), І. Лютого (Лютий та ін., 2019), А. Нікітішина (Нікітішин, 2016), К. Швабія (Швабій та ін., 2024) та інших проаналізовано фіскальну ефективність податків і внесків з трудових доходів, досліджено вплив податкового навантаження на рівень добробуту населення та обґрунтовано необхідність впровадження прогресивних моделей оподаткування. Значна увага приділялася трансформації механізмів адміністрування, стимулюванню легалізації заробітних плат тощо. Попри солідний теоретичний базис, більшість досліджень фокусується на загальних категоріях найманих працівників, залишаючи поза увагою специфічні групи, чия діяльність має транзитний або допоміжний характер. Цим визначається актуальність вивчення особливостей оподаткування доходів студентської молоді.

Метою статті є аналіз особливостей оподаткування трудових доходів студентів в Україні, визначення їхньої ролі у формуванні фіскального розриву в умовах поширення неофіційної зайнятості, обґрунтування пропозицій щодо адаптації податкових інструментів до специфіки ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Подана на рис. 1 динаміка чисельності студентів у 2021–2025 роках окреслює важливий, але часто недооцінений структурний зсув у пропозиції робочої сили. Попри повномасштабну війну, міграційні втрати і демографічний спад, кількість здобувачів фахової

передвищої та вищої освіти демонструє хвилеподібну траєкторію з піком у 2023 році (1,53 млн осіб). Це свідчить про адаптивну функцію освіти, яка в умовах кризи виконує роль «буфера зайнятості», відтерміновуючи вихід молоді на формальний ринок праці. Якщо врахувати, що понад 60% студентів поєднують навчання з роботою, йдеться про потенційно активну групу чисельністю від 0,8 до 0,9 млн осіб щороку. У фіскальному вимірі це означає існування великого сегмента платників або квазіплатників податків, які вже залучені до економічної діяльності, але залишаються слабо інтегрованими в систему офіційного оподаткування. За масштабами цей сегмент є порівнюваним із зайнятістю в окремих галузях економіки, що дозволяє розглядати студентську працю як системоутворюючий елемент ринку.

*Рис. 1. Динаміка здобувачів фахової передвищої та вищої освіти за 2021–2025 роки**

* Джерело: побудовано на основі (Єдина державна електронна база з питань освіти, б.д.).

Податкова політика України вибудована так, ніби в економіці існує універсальний платник податків без віку, стадії професійної траєкторії тощо. У цій конструкції молодь, зокрема студентство, розчиняється в загальній масі фізичних осіб, для

яких застосовуються однакові правила оподаткування незалежно від рівня доходів, стабільності зайнятості чи життєвого циклу. Формально студенти, які поєднують навчання з роботою, є повноцінними платниками податків, якими оподатковуються їхні трудові доходи. Це призводить до кричущої невідповідності між встановленими правилами та реальністю. Податкова система виходить з припущення, що перший дохід і дохід зрілої фази кар'єри мають однакову економічну природу й однакову спроможність нести фіскальне навантаження. Проте для студентів трудовий дохід, як правило, є нестабільним, фрагментованим і вторинним щодо основної діяльності – здобуття освіти. Ігнорування цього факту означає, що податкове навантаження накладається на групу, чия платоспроможність є об'єктивно обмеженою, а можливості адаптації до фіскальних вимог – значно вужчими, ніж у інших категорій платників податків.

Особливу роль у цьому відіграє транзитний статус студентства, який не має жодного нормативного відображення в податковій архітектурі. Студент одночасно перебуває в кількох соціально-економічних режимах: він ще не є повноцінним учасником ринку праці, але вже підпадає під усі фіскальні зобов'язання, пов'язані з отриманням трудових доходів. Податкова система не фіксує цю перехідність, сприймаючи її як несуттєву деталь, тоді як саме на цьому етапі формуються поведінкові моделі взаємодії з державними інститутами. Відсутність диференціації означає не нейтральність, а фактичне перекладання адаптаційних витрат на саму молодь. За однакових ставок і правил студенти змушені самостійно обирати між легальною зайнятістю з низьким чистим доходом, а також неформальними схемами, які дозволяють зберегти економічну доцільність праці. У такій ситуації податкова система перестає виконувати регулятивну функцію й починає діяти як селективний фільтр, який відштовхує найменш захищені групи від офіційного працевлаштування.

Цікаво, що ця «сліпота» до молоді простежується не лише на рівні практики, а й у стратегічному плануванні. У бюджетній декларації (Про схвалення Бюджетної декларації на 2026–2028 роки, 2025) та Національній стратегії доходів (Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року, 2023) молодь не виокремлюється як фіскальний суб'єкт зі специфічними характеристиками. Податкова політика визначає підтримку зайнятості та людського капіталу, але не містить інструментів, які б адресували умови входу молоді в податкову систему. Це створює розрив між задекларованими цілями та фактичним інституційним дизайном. Внаслідок цього молодь опиняється в зоні структурної невидимості: вона формально присутня в податковій системі, але відсутня в її логіці. Така конфігурація має довгострокові наслідки. Податкові зобов'язання сприймаються не як складова соціального контракту, а як додаткове навантаження, пов'язане з формальним статусом зайнятості. Саме в цій точці державна політика втрачає можливість формувати податкову лояльність й відтворює поведінкові стимули до неформальної економічної участі вже на старті трудової траєкторії молодих людей.

Результати опитування демонструють структурно слабку інтеграцію студентської молоді в легальний сегмент ринку праці. Лише 41,8% працюючих студентів отримують повністю офіційний дохід, що означає їх формальне включення до системи оподаткування та соціального страхування (рис. 2). Сам факт того, що цей показник не досягає навіть половини вибірки, свідчить про системну проблему на етапі входу молоді в економічну активність. Для значної частини студентів початок трудової кар'єри відбувається поза межами інституційного поля, де податкові та соціальні зобов'язання розглядаються як факультативні. Комбіновану форму оплати праці, коли частина доходу виплачується офіційно, а решта – неформально, зазначили 20,9% опитаних. Мінімальна офіційна заробітна плата виконує функцію легалізації зайнятості, тоді як основна частина доходу залишається поза податковим обліком. Для

студентів така модель нормалізує ідею вибіркової легальності, де податкова система сприймається не як обов'язкова рамка, а як інструмент, з яким можна домовлятися.

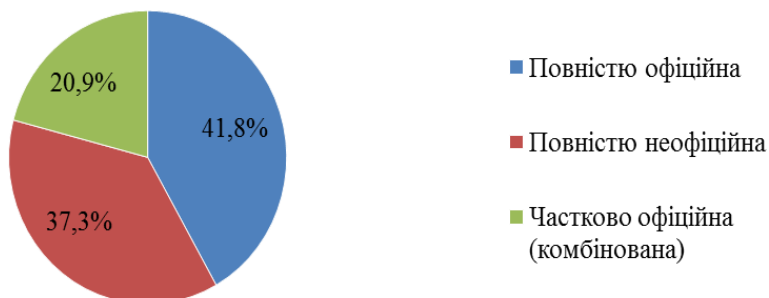

Рис. 2. Результати відповідей на запитання опитування студентів щодо форми зарплати*

*Джерело: побудовано на основі (Письменний та ін., 2026).

Частка респондентів, які отримують повністю неофіційний дохід, становить 37,3%, що вказує на високу концентрацію повної тінізації студентської зайнятості. Йдеться не про окремі випадки, а про масове явище, характерне для сфер з низьким порогом входу та високою гнучкістю зайнятості. Така форма участі в ринку праці означає повну відсутність правового захисту, страхового стажу та формалізованих трудових гарантій. Для студентів це не тимчасове відхилення, а усталена модель економічної поведінки, яка формується ще до завершення освітнього циклу. Поєднання повністю неофіційної та частково офіційної зайнятості охоплює 58,2% працюючих студентів, що дозволяє говорити про домінування неформальних практик у цій віковій групі. Це не лише індивідуальна стратегія адаптації до низьких доходів, а й системний наслідок інституційного середовища, яке не створює привабливих умов для легалізації першого робочого місця. У такій ситуації офіційна зайнятість втрачає конкурентоспроможність, а неформальна економіка є простором раціонального вибору молоді.

Така структура зайнятості студентів провокує небезпечний фіскальний розрив, оскільки їхній масовий перехід в «тіньовий» сектор позбавляє державний і місцеві бюджети стабільних надходжень від податку на доходи фізичних осіб та військового збору, які в умовах воєнного стану стали критично важливими джерелами фінансування національної безпеки та оборони, економіки, охорони здоров'я, освіти, соціального захисту і соціального забезпечення. Одночасно з цим відбувається системне вимивання коштів із системи соціального страхування, оскільки відсутність офіційних нарахувань єдиного соціального внеску поглиблює дефіцит Пенсійного фонду України сьогодні й закладає фундамент для майбутньої соціальної незахищеності самого молодого покоління, яке працює без оформлення. Іншими словами, студентська неформальна зайнятість трансформується з локальної проблеми адаптації молоді на ринку праці у деструктивний макроекономічний чинник, який штучно звужує податкову базу, а також підриває фінансову стійкість держави.

Подані на рис. 3 дані дозволяють реконструювати глибинну трансформацію фіскальної ролі податків на працю в Україні у 2021–2025 роках, особливо якщо розглядати їх крізь призму відносних, а не лише номінальних показників. Податок на доходи фізичних осіб у цей період демонструє нестійку траєкторію, оскільки після падіння у 2022 році до 246,4 млрд гривень він поступово відновлюється і досягає 376,6 млрд грн у 2025 році. Однак навіть це зростання не компенсує втрату системної ваги податку у бюджеті, що свідчить не про розширення податкової бази, а радше про її фрагментацію та структурне звуження внаслідок воєнних шоків.

Динаміка військового збору контрастує з поведінкою податку на доходи фізичних осіб. Його надходження зростають майже у п'ять разів з 28,6 млрд грн у 2021 році до 138,0 млрд грн у 2025, що відображає зміну фіскальної філософії: військовий збір трансформується з додаткового платежу у квазіпостійний податок на працю та інші доходи. Така еволюція

посилює податковий тиск саме на легальну зайнятість, стимулюючи відхід частини платників у неофіційний сегмент, особливо серед молоді.

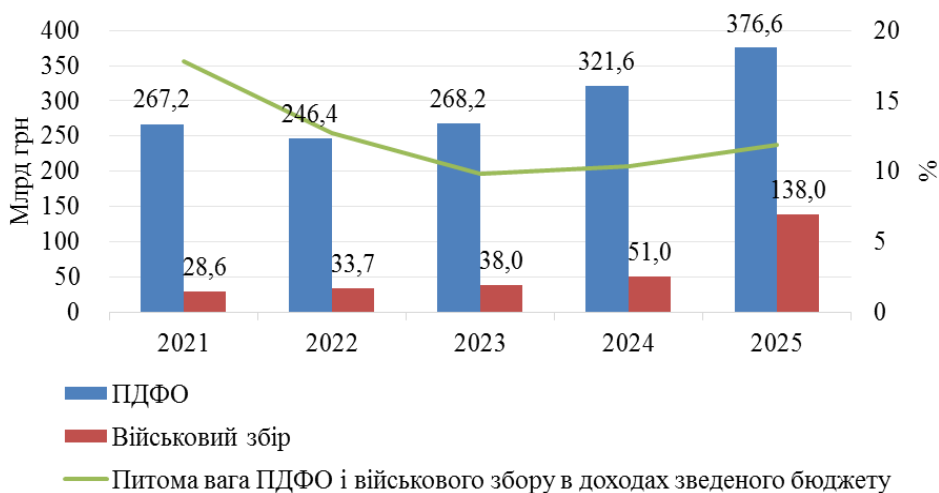

Рис. 3. Динаміка надходження податкову на доходи фізичних осіб і військового збору до зведеного бюджету України їхня питома вага в доходах зведеного бюджету за 2021–2025 роки*

*Джерело: побудовано на основі (Відкритий бюджет, б.д.).

Паралельно з цим єдиний соціальний внесок демонструє стабільне та майже лінійне зростання з 349,0 млрд грн у 2021 році до 662,7 млрд грн у 2025 (рис. 4). На перший погляд, це може створювати ілюзію розширення формальної зайнятості. Проте у поєднанні зі зниженням питомої ваги податку на доходи фізичних осіб така динаміка швидше вказує на поширення мінімальних або формально задекларованих доходів. Єдиний соціальний внесок стає інструментом фіксації мінімального соціального статусу, тоді як реальні доходи дедалі частіше залишаються поза офіційним обліком.

Держава фіскально залежить від податків і внесків з трудових доходів, але вони дедалі менше відображають реальну економічну активність населення. Молодь, зокрема студенти, входить у цю систему в умовах, коли легальна праця асоціюється з високими відрахуваннями, а неофіційна – з

негайною фінансовою вигодою. За такої конфігурації надходження зростають за рахунок вузького сегмента формально зайнятих, тоді як ширший ринок праці залишається частково або повністю в «тіні».

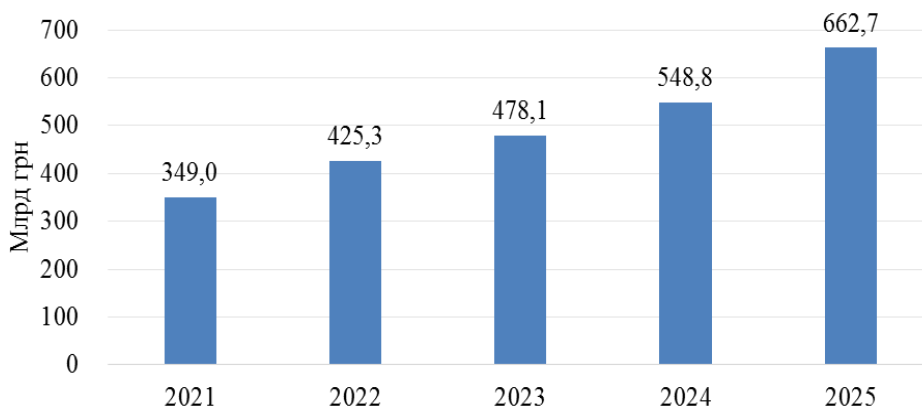

Рис. 4. Динаміка надходження єдиного соціального внеску за 2021–2025 роки*

*Джерело: побудовано на основі (Департамент економічного аналізу, б.д.).

Ключовим каналом фіскального розриву залишається оплата праці в «тіні». Саме «зарплати в конвертах», повністю неофіційні виплати та комбіновані схеми формують найбільші втрати за податком на доходи фізичних осіб, військовим збором та єдиним соціальним внеском. На відміну від капіталу, який є більш мобільним і складнішим для адміністрування, трудові доходи потенційно мають високий рівень контрольованості. Проте фактична практика свідчить про протилежне: ринок праці виявився одним з найменш прозорих сегментів податкової системи.

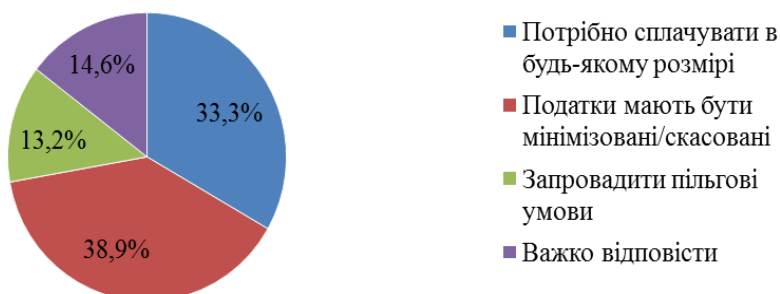
У цьому контексті студентська неофіційна зайнятість не може розглядатися як статистично незначний або соціально нейтральний феномен. Хоча індивідуальні доходи студентів є низькими, їх масовість і концентрація в «тіньовому» сегменті створюють кумулятивний ефект. Йдеться не лише про поточні бюджетні втрати, а про відтворення податкового розриву в динаміці, коли перші роки трудової активності проходять поза легальним полем. Саме на цьому етапі закладається

траєкторія податкової поведінки, яка з високою ймовірністю зберігається і надалі.

Також існує вагомий аспект, який зазвичай ігнорують у макрофіскальних розрахунках. Він полягає у тому, що студентська зайнятість виступає своєрідним інкубатором «тіньових» практик для всього ринку праці. Роботодавці, які залучають молодь без офіційного оформлення або за комбінованими схемами, не просто мінімізують власні операційні витрати в короткостроковому періоді, а де-факто відтворюють стійку модель експлуатації праці, що згодом масштабується на інші професійні групи. Як наслідок, фіскальний розрив формується у двох зустрічних напрямках. З одного боку, «згори» через складне агресивне податкове планування корпоративного сектору, з іншого боку, «знизу» через побутову нормалізацію неформальності серед молодих фахівців. Така ситуація перетворює студентську неофіційну зайнятість на частину системної фіскальної діри, а не на її другорядний периферійний елемент, оскільки вона поєднує в собі масовість, низьку видимість для контролюючих органів та небезпечну здатність до міжпоколінного відтворення «тіньової» культури.

Повертаючись до результатів опитування, ставлення студентської молоді до сплати податків з трудових доходів демонструє глибоку внутрішню неоднорідність й водночас чіткий запит на перегляд чинних фіскальних підходів (рис. 4). Лише третина опитаних (33,3%) беззастережно підтримує принцип обов'язкової сплати податків, тоді як більшість демонструє готовність переглянути свою податкову поведінку за наявності спеціальних умов для студентів. Значна частка респондентів виступає за мінімізацію або тимчасове скасування податків на етапі навчання (38,9%), ще одна група підтримує пільгові режими (13,2%). Така структура відповідей свідчить про сприйняття стандартного податкового навантаження як несумісного з рівнем доходів й економічною роллю студентства. Фактично молодь сигналізує, що проблема полягає не у відмові від легальної зайнятості як такої, а в ціні входу до формального сектору. Зниження податкового навантаження для студентів

потенційно здатне змінити баланс між формальною і неформальною зайнятістю без застосування репресивних засобів контролю.

*Рис. 5. Результати відповідей на запитання опитування студентів щодо мотивації працювати офіційно, якби податкове навантаження для студентів було нижчим**

*Джерело: побудовано на основі (Письменний та ін., 2026).

Особливої уваги заслуговує частка респондентів (14,6%), які не мають чітко сформованої позиції щодо сплати податків. Ця невизначеність відображає інформаційний вакуум, у межах якого молодь не ідентифікує власні податкові платежі як джерело фінансування суспільних благ. Відсутність зрозумілих причинно-наслідкових зв'язків між індивідуальними відрахуваннями та колективними результатами послаблює мотивацію до легальної участі в податковій системі й підвищує сприйнятливість до неформальних практик. У підсумку результати опитування свідчать, що податкова мотивація студентів має умовний характер і значною мірою залежить від інституційного дизайну. Зниження податкового навантаження або запровадження пільгових режимів для студентської зайнятості може виконувати роль каталізатора легалізації доходів, тоді як збереження універсальних ставок консервує «тіньову» зайнятість. За таких обставин податкова політика отримує інструмент впливу на поведінку студентської молоді, однак його ефективність визначатиметься не лише ставками, а й здатністю держави пояснити сенс участі в суспільному договорі.

Висновки. За умов, коли лише обмежена частка студентів інтегрована в легальний сегмент ринку праці, а неформальна зайнятість виконує функцію домінуючої моделі входу в трудову діяльність, податкова політика потребує цілеспрямованого перегляду. У цьому контексті доцільним виглядає запровадження спеціального податкового режиму, орієнтованого саме на перший етап професійної соціалізації. Він може бути інституційною відповіддю на виявлену асиметрію між фіскальними вимогами й економічною спроможністю студентства, не руйнуючи загальної архітектури податкової системи. Сутність запропонованого режиму полягає у встановленні пільгової ставки 9% податку на доходи фізичних осіб для працюючих студентів віком до 23 років за умови, що їхній дохід не перевищує визначеного порогового рівня. Такий підхід дозволяє змістити економічні стимули на користь офіційного працевлаштування, роблячи його фінансово привабливішим за неформальні схеми. Важливо, що йдеться не про втрату податкових надходжень, а про інвестицію в легалізацію першої зайнятості.

Подолання масової неофіційної зайнятості студентської молоді потребує переорієнтації державної політики з контролюючої на стимулюючу, зокрема через залучення роботодавців до легалізації першого робочого місця. Доцільним видається запровадження механізму тимчасового звільнення роботодавців від сплати єдиного соціального внеску за працевлаштованих студентів за умови, що виконувана робота відповідає профілю освітньої програми. Такий підхід знижує вартість легальної зайнятості без втрати формального статусу працівника та створює економічні передумови для витіснення неформальних схем із сегмента студентської праці. Паралельно необхідно інституціоналізувати поєднання навчання та праці шляхом розширення дуальних освітніх програм, у межах яких офіційна зайнятість зараховується як елемент освітнього процесу. Координація дій між Міністерством освіти і науки України та Міністерством економіки України у цьому напрямі дозволяє синхронізувати фіскальні стимули з освітніми

траєкторіями студентів, зменшуючи конфлікт між навчальним навантаженням і вимогами роботодавців.

З огляду на значну частку студентів, орієнтованих на започаткування власної справи, державна політика має бути спрямована на мінімізацію бар'єрів входу в підприємницьку діяльність на ранніх етапах. Спрощення процедур реєстрації, звітності й оподаткування є важливим для групи, яка поєднує навчання з економічною активністю та не володіє достатніми адміністративними ресурсами. У цьому контексті доцільним є запровадження спеціального статусу «студент-підприємець», інтегрованого в цифрову екосистему «Дія», що дозволить формалізувати підприємницьку діяльність без залучення складних бюрократичних механізмів. Функціонування такого статусу може передбачати автоматизоване податкове звітування та застосування мінімальних ставок єдиного податку в межах визначеного обороту. У довгостроковій перспективі подібний інструмент сприятиме формуванню підприємницької культури, орієнтованої на добровільну податкову комплаєнсність, і зменшенню ризиків «тінізації» бізнесу ще на етапі становлення.

Перспективним напрямом подальших досліджень може стати кількісне моделювання фіскального розриву, що формується на ранніх етапах трудового життя, із виокремленням студентської зайнятості як самостійного аналітичного сегмента. Це дало б змогу оцінити потенційні бюджетні втрати внаслідок поширення неофіційних форм праці серед молоді. У межах цього напрямку особливу увагу можна зосередити на динаміці податкової поведінки в часі, простежуючи, чи трансформуються практики, сформовані у студентський період, у стійкі моделі ухилення або мінімізації податків у подальшій професійній діяльності. Довгостроковий панельний аналіз дозволив би оцінити, чи справді студентська неофіційна зайнятість є «точкою входу» до фіскального розриву, а не лише тимчасовою адаптацією до низьких доходів. Така перспектива розширює дослідницьке поле від фіскальної статистики до аналізу інституційної довіри та життєвого циклу платника податків, що має принципове значення для розроблення ефективної податкової політики.

Бібліографічні посилання

- Відкритий бюджет (б.д.). *Доходи зведеного бюджету України*.
<https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes>
- Данилишин, В. І., & Синиця, С. М. (2021). Напрями реформування податку на доходи фізичних осіб. *Економіка та суспільство*, 27.
<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/425/411>
- Дема, Д., Недільська, Л., & Куровська, Н. (2025). Зміни в структурі податку на доходи фізичних осіб під час війни та повоєнний період. *Економіка та суспільство*, 71.
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-106>
- Демиденко, Л. М., & Тюріна, М. М. (2017). Оподаткування доходів громадян в Україні: фіскальні новації. *Інвестиції: практика та досвід*, 16, 45–48.
http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2017/10.pdf
- Департамент економічного аналізу. (б.д.). *Надходження коштів єдиного внеску*. Державна податкова служба України. <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nahodjennya-podatkiv-i-zboriv--obovjaz/nahodjennya-koshtiv-edinogo-vnesku>
- Єдина державна електронна база з питань освіти. (б.д.). *Кількість здобувачів вищої, фахової передвищої освіти*. Державне підприємство «Інфоресурс».
<https://registry.edbo.gov.ua/opendata/educators>
- Лютий, І. О., & Іванюк, В. Е. (2019). Оподаткування індивідуальних доходів в Україні: актуальні питання модернізації. *Фінанси України*, 1, 30–49.
<https://doi.org/10.33763/finukr2019.01.030>
- Нікітішин, А. О. (2016). Податкова політика стимулювання розвитку людського капіталу. *Фінанси України*, 10, 113–127. https://finukr.org.ua/?page_id=774&lang=en&aid=4362
- Письменний, В., & Рудан, В. (2026). *Звіт за результатами опитування щодо працевлаштування студентів. Частина 1: Податкові очікування студентів*. ГО «Науково-аналітична спілка».
- Про схвалення Бюджетної декларації на 2026-2028 роки, Постанова Кабінету Міністрів України № 774 (2025) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2025-p#Text>
- Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України: покоління стійкості – 2030», Розпорядження Кабінету Міністрів України № 840-р (2026) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840-2025-p#Text>
- Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1218-р. (2023) (Україна). <https://www.kmu.gov.ua/npras/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do-2030-s1218-271223>
- Швабій, К., & Чирва, О. (2024). Ідентифікація поведінкової реакції на зміни оподаткування трудових доходів населення в Україні. *Світ фінансів*, 4(77), 22–40.
<https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1647>

References

- Open Budget (n.d.). *Consolidated Budget Revenues of Ukraine*.
<https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes> (in Ukr.).
- Danylyshyn, V. I., & Synytsia, S. M. (2021). Directions of Personal Income Tax Reform. *Economy and Society*, 27. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/425/411> (in Ukr.).
- Dema, D., Nedilska, L., & Kurovska, N. (2025). Changes in the Structure of Personal Income Tax during the War and Post-War Period. *Economy and Society*, 71. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-106> (in Ukr.).

- Demydenko, L. M., & Tyurina, M. M. (2017). Taxation of personal income in Ukraine: fiscal innovations. *Investments: practice and experience*, 16, 45–48. http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2017/10.pdf (in Ukr.).
- Department of Economic Analysis. (n.d.). *Single Contribution Funds*. State Tax Service of Ukraine. <https://tax.gov.ua/diyalnist-/pokazniki-roboti/nahodjennya-podatkov-i-zboriv--obov'яз/nahodjennya-koshtiv-edinogo-vnesku> (in Ukr.).
- Unified state electronic database on education. (n.d.). *Number of applicants for higher, professional pre-higher education*. State enterprise "Inforesurs". <https://registry.edbo.gov.ua/opendata/educators> (in Ukr.).
- Lyuty, I. O., & Ivanyuk, V. E. (2019). Taxation of individual income in Ukraine: current issues of modernization. *Finance of Ukraine*, 1, 30–49. <https://doi.org/10.33763/finukr2019.01.030> (in Ukr.).
- Nikityshyn, A. O. (2016). Tax policy to stimulate the development of human capital. *Finance of Ukraine*, 10, 113–127. https://finukr.org.ua/?page_id=774&lang=en&aid=4362 (in Ukr.).
- Pysmennyi, V., & Rudan, V. (2026). *Report on the results of the survey on student employment. Part 1: Tax expectations of students*. NGO «Scientific and Analytical Union». (in Ukr.).
- On the approval of the Budget Declaration for 2026–2028, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 774 (2025) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/774-2025-p#Text> (in Ukr.).
- On the approval of the Concept of the State Targeted Social Program “Youth of Ukraine: Generation of Resilience – 2030”, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 840-p (2025) (Ukraine). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840-2025-p#Text> (in Ukr.).
- On the approval of the National Income Strategy until 2030, Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 1218-p. (2023) (Ukraine). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-natsionalnoi-stratehii-dokhodiv-do-2030-s1218-271223> (in Ukr.).
- Shvabiy, K., & Chirva, O. (2024). Identification of behavioral reactions to changes in taxation of labor income of the population in Ukraine. *World of Finances*, 4(77), 22–40. <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1647> (in Ukr.).

Надійшла до редакції 25.02.2026

Прийнято до друку 06.03.2026

Публікація онлайн 01.05.2026